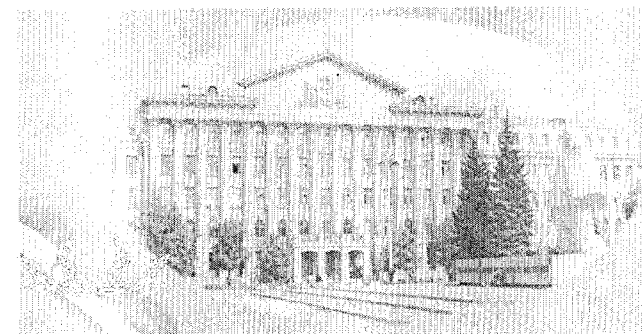

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ТАКТИЧНІ ОСНОВИ
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ
ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ
ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ
ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ**

Ж.В.УДОВЕНКО, В.М.ЛОГА

Методичні рекомендації

ББК Х629.4

Авторський колектив:

Лога В.М. – старший слідчий в особливо важливих справах ГСУ МВС України, здобувач кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ;

Удовенко Ж.В. – професор кафедри досудового розслідування навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент.

Рецензенти:

Василинчук В.І. – професор кафедри оперативно-розшукової діяльності та спеціальної техніки навчально-наукового інституту підготовки кадрів кримінальної міліції Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, доцент;

Пустова О.В. – начальник відділення ГСУ МВС України підполковник міліції.

Рекомендовано до друку вченою радою навчально-наукового інституту підготовки слідчих і криміналістів Національної академії внутрішніх справ (протокол № 7 від 11 березня 2011р.)

Лога, Валентина Миколаївна.

Організаційно-тактичні основи розслідування неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності [Текст]: метод. рек. / В.М. Лога, Ж.В. Удовенко. – К.: Нац. акад. внутр. справ, 2011. – 42 с.

У методичних рекомендаціях викладено особливості порушення кримінальної справи, тактики проведення окремих слідчих дій та використання спеціальних знань при розслідуванні неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Надано криміналістичні рекомендації з проведення огляду місця події, допитів, упізнання, призначення експертиз з метою підвищення ефективності боротьби зі злочинами у сфері громадської безпеки.

Для практичних працівників правоохоронних органів, слухачів, курсантів, студентів, ад'юнктів, аспірантів, науково-педагогічного складу навчальних закладів юридичного профілю.

ББК Х629.4

© Національна академія внутрішніх справ, 2011

© В.М. Лога, Ж.В. Удовенко, 2011

ВСТУП

Збільшення кількості злочинів, пов'язаних з завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності продовжує непокоїти суспільство. Загострення даної проблеми викликано зростанням проявів тероризму у світі. Суспільна небезпека злочинів, пов'язаних з завідомо неправдивими повідомленнями про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності полягає в тому, що їх розповсюдження спричиняє неминучу матеріальну та моральну шкоду. Це виявляється у виникненні стурбованості та паніки серед населення, що в свою чергу може спричинити розлад здоров'я окремих громадян, зрив нормального функціонування підприємств, установ, організацій, руху транспорту тощо. До перевірки таких повідомлень залучаються значні сили міліції, інших правоохоронних органів та спеціальних служб, які відволікаються від виконання покладених на них завдань і вимушені проводити організаційно-технічні заходи з метою їх попередження.

До криміногенних факторів, що породжують завідомо неправдиві повідомлення про загрозу громадській безпеці, належать економічні, політичні, організаційно-управлінські, соціальні, правові і суспільно-психологічні фактори.

Сприяють завідомо неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці: недостатній рівень протидії органів внутрішніх справ цим злочинним проявам; необґрунтована відмова в порушенні кримінальних справ через те, що не були відомі особи, які їх вчинили; недосконалість відповідної кримінально-правової норми; відсутність роз'яснень Верховного Суду України щодо застосування цієї норми; недосконалість методики розкриття таких злочинів; зниження ролі громадськості у боротьбі зі злочинністю; відставання форм і методів роботи; недоліки у системі правового виховання; безнаглядність і відсутність належного контролю з боку родини, відповідних служб та органів за поведінкою неповнолітніх; недоліки у виховній роботі навчальних закладів та в організації дозвілля тощо.

Вивчення фактичного стану розслідування кримінальних справ, порушених за ст. 259 КК України свідчить, що в більшості випадків працівники органів внутрішніх справ в результаті невміння розкривати такі злочини спрямовують свої зусилля на формування відмовних матеріалів з надуманих мотивів, що негативно впливає на оперативну обстановку та призводить до безпідставного збільшення числа контрольних злочинів.

У зв'язку з цим потрібна активізація роботи з розробки та направлення в правоохоронні органи для практичного використання в роботі криміналістичних рекомендацій по ефективному виявленню, розкриттю і розслідуванню даного виду злочинів.

РОЗДІЛ І

ТИПОВІ СЛІДЧІ СИТУАЦІЇ, ВЕРСІЇ ТА ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

При розслідуванні неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності типовими є слідчі ситуації на початковому етапі розслідування та похідні від них версії, які можливо класифікувати по наступних підставах:

1. Залежно від встановлення особи підозрюваного: особа, яка зробила неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності невідома; особа, яка зробила неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності встановлена і затримана; є інформація про особу, яка зробила неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, але місцезнаходження її не відоме. Як правило, розглядаються перші дві ситуації, оскільки третя є проміжною.

2. Залежно від встановлення місця передачі повідомлення: місце встановлене, місце не встановлене;

3. Залежно від способу передачі повідомлення:

- письмовий (з використанням комп'ютерної техніки, поштовим відправленням (листом) спрямованим поштою або підкинутим, телеграмою);
- усний (з використанням радіозв'язку, телефонних засобів зв'язку, кабельних (провідних) мереж, радіо мереж, безпосередньо);
- через посередників, що знають зміст повідомлення або не знають зміст повідомлення.

Судово-слідча практика свідчить, що найчастіше зустрічаються повідомлення, зроблені по телефонних засобах зв'язку.

4. Залежно від об'єкта. Об'єкти, на які, як впливає з повідомлення, нібито спрямовані дії, що можуть створити загрозу загибелі людей, значного майнового збитку, настання інших суспільно небезпечних наслідків можна класифікувати в такий спосіб:

- громадські об'єкти: а) навчальні заклади, установи культури тощо;
- б) залізничні, автобусні вокзали, аеропорти тощо; в) ринки, великі магазини;
- об'єкти державної влади: а) правоохоронні установи – органів МВС, прокуратури, суду; б) установи виконавчої й законодавчої влади;
- комерційні об'єкти: а) банки; б) будинки й приміщення правлінь ТОВ, ЗАТ тощо; в) складські приміщення; г) невеликі магазини, кіоски тощо;
- транспортні засоби: а) залізничні потяги; б) судна; в) повітряні судна;
- г) автомашини;
- транспортні комунікації: а) залізниця та її окремі об'єкти; б) мости; в) шляхопроводи; г) трубопроводи;
- житлові будинки й приміщення;

- виробничі будівлі;
- культові споруди;
- пам'ятники культури;
- особливо небезпечні об'єкти (АЕС, хімічні підприємства, греблі);
- змішані об'єкти (наприклад, комерційний об'єкт розташований у громадському місці – магазин на ринку; потяг, що знаходиться на пероні вокзалу – транспортний засіб, що перебуває в громадському місці, що є одночасно елементом залізничної транспортної комунікації).

5. Залежно від заявленого способу заподіяння шкоди: вибух, підпад, інший спосіб.

У переважній більшості випадків неправдивого повідомлення про загрозу безпеки як спосіб вказується вибух, оскільки справляє найбільше враження на особу, яка прийняла повідомлення. Саме цей спосіб найчастіше зустрічається в повідомленнях засобів масової інформації, дійсно є найбільш ефективним з точки зору наслідків руйнування, а тому є найбільш ефективним для досягнення цілей злочинців.

6. Залежно від приналежності об'єкта: державна власність, колективна власність, приватна власність, особиста власність.

7. Залежно від суспільної значимості об'єкта: об'єкт має міжнародне значення, об'єкт має національне значення, об'єкт має регіональне значення, об'єкт має місцеве значення, об'єкт має особисте значення.

8. Залежно від місця або особи, якій було зроблене повідомлення: приватна особа, конкретна посадова особа, конкретна установа (підприємство), правоохоронні органи, інші державні органи, засоби масової інформації, інші особи й установи.

9. Залежно від виявлення підозрілих предметів на об'єкті: підозрілих предметів не виявлено, виявлено підозрілий предмет випадкового походження або муляж вибухового пристрою.

Дослідження кожної типової слідчої ситуації у сукупності, а також її аспектів надає можливість на початковому етапі розслідування висувати відповідні окремі версії перш за все стосовно підозрюваної особи, цілей і мотивів вчинення злочину та інших обставинах, які належать встановленню та доказуванню, планувати слідчі дії і оперативно-розшукові заходи з метою їх перевірки.

Так, характеристика обраного об'єкта посягання надає можливість висувати версію про те, що цей об'єкт входить до кола інтересів злочинців. Про цей же факт свідчить й звернення з повідомленням до конкретної установи, тобто вибір конкретної установи, організації, підприємства указує на зв'язок (прямий або непрямої) між об'єктом посягання і особою злочинця.

Наприклад, якщо це навчальний заклад, то найімовірніше злочинець у ньому й вчиться. При цьому необхідно спланувати перегляд навчальних планів та розкладів занять з метою звуження кола осіб, у якому потрібно вести пошук. Це коло окреслюється тими навчальними групами, класами, у яких у момент повідомлення про загрозу безпеки повинні були проходити колективні або індивідуальні контрольні перевірки знань учнів.

зі скаргою на дії "Приватбанку", набравши номер "102", але розмова не відбулась. Будь-яких повідомлень про вибухівку вона не здійснювала.

Проте, вина Ж. у вчиненні злочину підтверджувалася зібраними по справі доказами, зокрема:

- даними протоколу вилучення мобільного телефону Ж. та огляду цього телефону з сімкартою, якими підтверджується, що сам цей телефон знаходився в момент вчинення злочину в користуванні Ж, що також не заперчується останньою;

- даними вказаного телефону, який при включенні під час його огляду містив інформацію про здійснення виклику на номер "102" саме в цей час;

- даними протоколу прослуховування цифрових звукозаписів та довідки, наданої ВАТ "Укртелеком" Сумської філії цеха телекомунікаційних послуг №7, якими підтверджується, що на лінію "102" Кролевецького РВ УМВС з мобільного телефону Ж. поступило повідомлення про закладення вибухового пристрою в школі №1 в м. Кролевець;

- даними висновку фоноскопичної експертизи, якими підтверджується, що анонімне повідомлення про закладену вибухівку в ЗОШ №1 зафіксоване на архіваторі лінії 102 Кролевецького РВ ГУМВС промовлено дотитаною в якості свідка Ж;

- даними протоколу огляду місця події та даними акту вибухотехнічного відділу НДЕКЦ при ГУМВС України в Сумській області, якими підтверджується, що при огляді приміщень ЗОШ №1 в м. Кролевець вибухових пристроїв не виявлено.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ СПРАВИ ПРИ ВИЯВЛЕННІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З НЕПРАВДИВИМ ПОВІДОМЛЕННЯМ ПРО ЗАГРОЗУ БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ ВЛАСНОСТІ

Наявність повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, встановлення факту його неправдивості та матеріалів перевірки є підставою для порушення кримінальної справи за ознаками ст.259 КК України. Слід зауважити, що такі повідомлення слід відрізняти від складу злочину передбаченого ст. 296 КК України (хуліганство), оскільки завідомо неправдиве повідомлення спричиняє шкоду громадським інтересам, безпосередньо через дії інших осіб, які вимушені їх здійснювати. Так, наприклад, Дзержинським районним судом м. Харкова за скоєння злочинів, передбачених ч.1 ст. 296 КК України та ч. 2 ст. 259 КК України засуджений гр. А., який зробив макет, що імітує вибуховий пристрій, прикріпив його до свого живота і в приміщенні магазину «Золотий оазис» навмисно, з хуліганських спонукань, та мотивів явної неповаги до суспільства, усвідомлюючи, що повідомляє про загрозу вибуху, погрожуючи загибеллю людей, працівникам магазину, а також покупцям магазину, усвідомлюючи при цьому про неправдивість свого повідомлення, грубо порушуючи громадський порядок в магазині, включивши на макеті сигнальні вогні, почав демонструвати його цим громадянам. Працівники магазину і сторонні громадяни реально сприйняли його дії і погрози, в тому числі вибуховий пристрій і це викликало неспокій, паніку і побоювання за можливу реальну загрозу їх життю і здоров'ю. За допомогою «тривожної» кнопки був викликаний наряд УДСО, а потім вибухотехнічні служби і інші правоохоронні органи.

Поруплюючи кримінальну справу необхідно врахувати, що завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення або пошкодження різноманітних об'єктів власності, обов'язково повинно мати такі ознаки: містити вигадану інформацію про вчинення загальнонебезпечних злочинів (збройні напади, закладену в приміщенні вибухівку, підготовлені підпали тощо); відзначатися вірогідністю і сприйматися тими, кому воно адресовано, як реальна загроза їх безпеці; про те, що загроза насправді відсутня, заявнику відомо заздалегідь.

Злочин вважається закінченим з моменту повідомлення про саму загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності загальнонебезпечним способом.

Увагу необхідно звернути на те, що ч.2 ст. 259 КК України, передбачено обтяжуючі вини обставини, а саме: спричинення тяжких наслідків; повторність.

Для правильної кваліфікації злочину необхідно витребувати довідки про суму заподіяних злочином збитків. Зокрема, при їх визначенні необхідно

врахувати матеріальні витрати, пов'язані з реагуванням на такі повідомлення всіх підрозділів ОВС та інших служб.

Вказаний злочин може бути вчинений тільки дією, яка прямо витікає з диспозиції ст. 259 КК України. Слід мати на увазі, що саме повідомлення є закінченою дією з моменту його отримання іншими особами. Тому винесення постанов про відмову в порушенні кримінальних справ за фактами таких повідомлень на підставі пп. 1, 2 ст. 6 КПК України є грубим порушенням чинного законодавства.

При виявленні злочинів, пов'язаних з неправдивим повідомленням про загрозу громадській безпеці, кожний працівник міліції, якого невідома особа повідомила по телефону про загрозу безпеці громадян, повинен пам'ятати, що телефонуючий є найкращим джерелом інформації, необхідної для розкриття злочину.

Для цього необхідно вести розмову з анонімом, усвідомлюючи, що головною метою має бути одержання максимальної інформації про подію (вибух, теракт тощо) та про саму особу, можливі шляхи упередження цієї події та підтримання, тривалої розмови, щоб можна було встановити номер телефону аноніма та група затримання встигла прибути на місце. Крім того, тривала за часом розмова дасть необхідний матеріал для ідентифікації цієї особи за голосом. Рекомендується вести діалог в уповільненому темпі, особливо не перебиваючи повідомлення, але дотримуючись методу перепрошення, посилаючись на необхідність отримання консультацій та розпоряджень з боку керівництва.

Під час розмови про можливий вибух чи терористичний акт рекомендується така послідовність запитань аноніму:

- Де зараз знаходиться вибуховий пристрій?
- Він один чи їх декілька?
- Ваше повідомлення потрібно сприймати серйозно чи це розіграш?
- Коли станеться вибух?
- Який вигляд має вибуховий пристрій?
- Якого він типу (саморобний, граната і таке інше)?
- Яким чином буде підірвано вибуховий пристрій?
- Це ви його встановили?

Крім того, можна провести цілу низку уточнень, спробувати запропонувати якусь альтернативу тим чи іншим діям, поставити декілька питань, що примусять особу замислитись і промовити ще декілька фраз. Наприклад, поцікавитись:

- Яких дій, ви, вимагаєте від нас?
- А як, ви, вважаєте, ваше повідомлення має під собою підстави?
- Що, ви пропонуєте, щоб уникнути небезпеки вибуху?
- Як ви про це дізналися і таке інше?

Необхідно намагатися ставити питання таким чином, щоб той, хто телефонує, не міг відповісти однозначно: "Так" чи "Ні", а був вимушений

дати розгорнуту відповідь. Працівник міліції не повинен своїми питаннями емоційно пригнічувати, залякувати того, хто дзвонить. Навпаки, доброзичливі інтонації, принаймні, нейтральний тон бесіди, з одного боку, психологічно дезорієнтує телефонуючого, з іншого - дозволяє одержати максимально повну інформацію стосовно повідомлення і отримати матеріали про індивідуальний стиль мовлення певної особи.

Лише у кінці розмови можна спробувати поцікавитись її прізвищем та хто вона і звідки. При цьому потрібно використовувати звернення у формі непрямого спонування.

Наприклад:

- Чи не могли б ви назвати своє прізвище?;
- Ви можете назвати своє прізвище?;
- Ви вважаєте за доцільне назвати своє прізвище та адресу?

Головне треба пам'ятати, що вимога у формі наказу приводить до того, що людина відразу замикає та може покласти трубку, і лише у деяких випадках іноді перепитує: "А навіщо?"

Необхідно тримати телефонуючого на лінії стільки, скільки можливо, попросити повторити повідомлення, записати кожне його слово, спробувати зав'язати з ним невимушену розмову, поцікавитись звідки телефонуючому відомо про підготовлений вибух, запитати які умови потрібно виконати для запобігання вибухові, як можна зв'язатися з телефонуючим, якщо виникнуть проблеми із виконанням його вимог?

Для встановлення технічної обізнаності особи, яка телефонує необхідно з'ясувати який вид вибухової речовини закладено та її кількість, сказати телефонуючому, що будинок заповнений людьми і що вибух може призвести до смерті або серйозного поранення невинних людей тощо.

Необхідно прислухатись до голосу (жіночий, чоловічий), його тембру (спокійний, схвилюваний, роздратований), особливостей акценту і дефекту мови, звернуть увагу на шуми, що супроводжують розмову по телефону, що можуть стати ключем до розгадки місцезнаходження цієї особи.

З метою затримання особи, яка повідомила про загрозу вибуху, можливо спробувати інсценувати дуже неякісний зв'язок, потрібно затягувати розмову з нею на час необхідний для встановлення номеру телефону та прибуття оперативної групи на адресу абонента.

Про можливість вибуху, підпалу тощо працівник міліції повинен негайно повідомити оперативного чергового органу внутрішніх справ і в подальшому діяти за його вказівками.

Оперативний черговий органу внутрішніх справ:

1. Перевіряє, чи працює апаратура реєстрації повідомлень та забезпечує звукозапис телефонної розмови з абонентом на аудіозаписуючу апаратуру. Як правило, аудіозапис телефонної розмови є основним доказом у кримінальній справі.

2. При наявності автоматичного визначника номеру абонента фіксує визначений номер, або приймає заходи для його встановлення через АТС (дзвонить по паралельному телефону).

3. негайно направляє за визначеним телефонним номером групу захвату, чи співробітників для спостереження за особою, яка повідомила про можливий вибух, або теракт. У разі необхідності направляє експерта чи техника-криміналіста для зняття відбитків пальців рук, наприклад з трубки телефону-автомата.

3. З'ясовує у заявника (оператора "102"), інших осіб максимум інформації про подію, зокрема, адресу і характеристику об'єкта, місце, де можливо закладена вибухівка, час вибуху, тощо.

4. Доповідає начальнику органу внутрішніх справ про анонімну телефонну загрозу вибуху та виконує його вказівки, інформує чергового Г'У-УМВС.

6. негайно викликає на місце події співробітників вибухотехнічної служби.

7. Направляє на об'єкт наряди патрульно-постової служби міліції і ДАІ для блокування місця події та перекриття автомобільного руху в небезпечній зоні.

8. Формує слідчо-оперативну групу з числа працівників слідства, дізнання, карного розшуку, експертно-криміналістичної та інших служб (при необхідності) та направляє її на місце події.

9. Незволікаючи, інформує про анонімну загрозу відповідні державні служби, зокрема, чергових штабів цивільної оборони та надзвичайних ситуацій, підрозділу Служби безпеки України, місцеву прокуратуру. Послідовність повідомлення посадових осіб та служб повинна бути зазначена в плані.

10. За погодженням із керівництвом ОВС чи при необхідності, викликає на місце події швидку медичну допомогу, пожежну охорону, аварійні служби газового господарства, електричної та каналізаційної мереж, водопроводу.

11. Зв'язується з адміністрацією "замінованого" об'єкта та при необхідності організує забезпечення евакуації людей.

12. Виконує інші дії.

Інформація, що отримав черговий, найчастіше буває єдиною зачіпкою при розслідуванні цієї категорії справ. Від якості роботи чергового залежить чи буде розкрито цей злочин в подальшому.

Начальник ОВС, відповідальний від керівництва (він же керівник слідчо-оперативної групи) перший прибуває на місце можливого вибуху і організовує: проведення оперативного аналізу анонімного повідомлення; блокування об'єкта на безпечній відстані силами нарядів патрульно-постової служби і ДАІ, заборона доступу до об'єкта сторонніх осіб. Контролює охорону місця події; евакуацію людей з будинку, території підприємства, організації, установи; взаємодію служб у розкритті злочину по "гарячих слідах", розподіляє обов'язки кожного члена групи, тощо; заходи щодо встановлення особи, яка повідомила про загрозу вибуху та можливих очевидців серед громадян, що знаходяться на об'єкті; підтримання постійного зв'язку з керівництвом ГУ УМВС, взаємодію з представниками органів

прокуратури, Служби безпеки України, штабами цивільної оборони та Міністерства надзвичайних ситуацій України, які прибули на місце.

Після завершення зазначених заходів начальник ОВС дає розпорядження черговій спільно з службою оперативного зв'язку зробити копію анонімного повідомлення та направити її до ДНДЕКЦ МВС України для влиття у колекцію голосів. Копія виконується шляхом перезапису повідомлення, яке зафіксоване на багатоканальному ресстраторі мовленевої інформації, безпосередньо на жорсткий диск персонального комп'ютеру. У крайньому разі, перезapis здійснюється на якісний компакт-касетний магнітофон з використанням для запису лінійного входу.

Оперуповноважені ВКР, КМСД, дільничні інспектори міліції, інші працівники міліції, які задіяні у складі чергового наряду ОВС, після зв'язування телефонного номера за вказівкою оперативного чергового вживають невідкладних заходів для встановлення й затримання особи, яка телефонувала, а також виявлення можливих очевидців дзвінка.

У випадках, встановлення номеру та місця знаходження телефону, звідки надійшло анонімне повідомлення при проведенні оперативно-пошукових заходів на місці події, поряд з документуванням даного факту, увага оперативних працівників повинна спрямовуватися на підозрілих осіб, які спостерігають за діями міліції. Із таких випадків доцільно використовувати фото і відеозйомку "глядачів", з метою виявлення одних і тих же осіб на місцях подій.

Специфіка цього злочину полягає в тому, що в ході проведення першочергових слідчих дій в переважній більшості не вилучаються будь-які матеріальні сліди. Тому при огляді встановленого телефону чи таксофону з якого надійшло повідомлення, незалежно від того, затриманий правопорушник чи ні, необхідно вилучати сліди пальців рук з телефонної трубки, самого апарату та звернути увагу на наявність мікрочастинок на можливих місцях контакту підозрюваного з навколишніми предметами. Після завершення огляду слідчим (дізнавачем) складається протокол огляду місця події. З цієї метою, після виїзду на місце, звідки надійшов телефонний дзвінок, опитують громадян, які працюють або мешкають (якщо повідомлення надійшло з телефону автомату) поряд із місцем, де розташований таксофон чи інший телефонний апарат.

При отриманні інформації щодо можливого зловмисника передають нарядом міліції засобами зв'язку його прикмети, складають за допомогою експерта-криміналіста його фотокомпозиційний портрет та вживають інші заходи до встановлення його особи.

При неможливості встановлення номера абонента, необхідно зв'язувати на телефонному вузлі зв'язку місця розташування таксофонів поблизу об'єкта, щодо якого надійшло повідомлення про його знищення або пошкодження загально небезпечним способом. Із залученням додаткових сил і засобів провести там вищевказані та інші необхідні оперативно-розшукові заходи. Зокрема, серед осіб, які знаходяться чи знаходилися на об'єкті або

поряд із ним. У першу чергу, серед тих, кому було вигідне короткочасне закриття функціонування установи, тощо.

Після надходження повідомлення про наявність вибухового пристрою в організаціях, підприємствах, установах чи інших будівлях, направлений на місце ймовірного вибуху наряд патрульно-постової служби охороняє його до завершення роботи спеціалістів вибухо - технічної служби та слідчо-оперативної групи.

РОЗДІЛ 3 **ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ ОКРЕМИХ СЛІДЧИХ ДІЙ** **І ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ РОЗСЛІДУВАННІ** **ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВИХ ПОВІДОМЛЕНЬ ПРО ЗАГРОЗУ** **БЕЗПЕЦІ ГРОМАДЯН, ЗНИЩЕННЯ ЧИ ПОШКОДЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ** **ВЛАСНОСТІ**

Огляд місця події. По справах про неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності необхідно проводити наступні види оглядів: огляд місця, що було об'єктом загрози знищення чи пошкодження; огляд місця, звідки надійшло неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

У першому випадку, коли неправдиве повідомлення не супроводжується виготовленням і закладкою на об'єкт погрози макета вибухового пристрою або вчиненням інших дій, то в «замінованому» місці як правило відсутні матеріальні зміни середовища, пов'язані з вчиненням злочину. Тому, місце, на яке вказує особа, яка зробила повідомлення (тобто «замінований» об'єкт) не завжди можна назвати в точному значенні слова місцем події, якщо в зазначеному місці не буде виявлений макет вибухового пристрою або відображення інших дій злочинця (наприклад, створені зловмисником перешкоди, що ускладнюють пошукові дії співробітників правоохоронних органів). У зазначеному випадку можливо говорити про приміщення (або ділянку місцевості), що не є місцем події.

Виходячи з цього практика діяльності правоохоронних органів при перевірці повідомлення про вибух, що готується, пішла по наступному шляху: об'єкт, відносно якого здійснено погрозу вибуху, оглядається фахівцями на предмет виявлення вибухового пристрою, за результатами огляду фахівцями складається акт. А вже потім, слідчий ухвалює рішення щодо необхідності проведення слідчого огляду (огляду місця події), у випадку виявлення макета вибухового пристрою або інших слідів, що можуть мати відношення до розслідуваної події. *Так наприклад, в УВС м. Саратова(РФ) від курсанта військового училища хімічного захисту був отриманий дзвінок про знайдений на території училища підозрілий предмет, схожий на вибуховий пристрій. Міліціонери, які виїхали на місце, і кінолог із собакою вилучили предмет, передали його фахівцям обласного міністерства ГО й ЧС. Вибуховим пристроєм виявився муляж.*

В іншому випадку, коли місце вчинення злочину — місце, звідки зловмисник передає повідомлення, є більш інформативним. Проте, дослідження матеріальної обстановки зазначеного місця пов'язане з подоланням ряду ускладнюючих обставин, обумовлених, по-перше, недостатністю вихідної інформації, особливо про особу, яка зробила повідомлення, по-друге ступенем непопущеності первинної обстановки місця події, що залежить від можливості доступу інших осіб до місця вчинення злочину, і по-третє, від часу, що пройшов з моменту одержання

правоохоронними органами повідомлення про акт, що готується, до встановлення місцезнаходження телефону, з якого це повідомлення було передано.

Не зважаючи на це, зібрані на місці події сліди після їхнього належного дослідження можуть бути покладені в основу доказування факту перебування особи в зазначеному місці, а в сукупності з іншими доказами - факту вчинення злочину даною особою. *Показовим у цьому випадку може бути приклад про погрозу вибуху залізничного вокзалу ст. Челябінськ-Пасажирський(РФ) гр. Б., який зробив повідомлення з телефону-автомату, розташованого на території вокзалу. При проведенні огляду місця події із трьох телефонів-автоматів було вилучено чотири сліди пальців рук. Згодом проведеною дактилоскопічною експертизою було встановлено, що слід руки, вилучені із трубки телефону-автомата №37;061, був залишений гр. Б.*

Огляд місця події (місце злочину), якщо воно відомо, необхідно проводити в кожному випадку незалежно від того, який проміжок часу пройшов з моменту вчинення злочину. Це пояснюється тим, що дана слідча дія може дозволити, по-перше, виявити, зафіксувати й використовувати в процесі розслідування збережені сліди; по-друге, ознайомитися з обстановкою вчинення злочину з метою висунування версій про можливі шляхи підходу й відходу злочинця; по-третє, розв'язати ряд оперативно-тактичних завдань по виявленню очевидців і свідків вчиненого злочину.

Огляд місця вчинення зазначеного злочину доцільно проводити ексцентричним способом (від центру до периферії). При цьому центром, «вузловим» пунктом місця події буде безпосередньо телефонний апарат. Якщо ж існує небезпека знищення периферійних слідів (сліди взуття й ін.), то огляд слід здійснювати концентричним способом (від периферії до центру).

При огляді встановленого телефону чи таксофону з якого надійшло повідомлення, незалежно від того, затриманий правопорушник чи ні, необхідно вилучати сліди пальців рук з телефонної трубки, самого апарату та звернути увагу на наявність мікрочастиць на можливих місцях контакту підозрюваного з навколишніми предметами. Після завершення огляду слідчим складається протокол огляду місця події.

Специфіка цього злочину полягає в тому, що в ході проведення першочергових слідчих дій в переважній більшості не вилучаються будь-які матеріальні сліди. Але, при наявності таких, усі виявлені сліди підлягають фіксації, вилученню та упакуванню згідно з вимогами кримінально-процесуального закону, а також прийомами і засобами, розробленими наукою криміналістики.

З метою одержання пошукової інформації про особу, яка телефонувала, виявлені сліди можуть бути попередньо досліджені фахівцем у ході огляду місця події або безпосередньо після його завершення, що може допомогти в організації й пошуку злочинця по «гарячих слідах».

Оперативний працівник, що входить до складу слідчо - оперативної групи, що прибула на місце огляду, повинен, ознайомившись із вихідною інформацією, почати пошукові заходи щодо встановлення особи, яка зробила

повідомлення про погрозу вибуху, а також із встановлення свідків і очевидців. З цієї метою, після виїзду на місце, звідки надійшов телефонний дзвінок, він опитує громадян, які працюють або мешкають (якщо повідомлення надійшло з телефону автомату) поряд із місцем, де розташований таксофон чи інший телефонний апарат і могли бачити особу, яка дзвонила. Надалі оперативний працівник повинний вжити заходів з перевірки на причетність до вчиненого діяння осіб, які вчинювали аналогічні злочини в минулому, орієнтувати позаштатних і інших помічників міліції на пошук аноніма. Позитивний результат можуть дати паралельно проведені пошукові заходи на «замінованому» об'єкті: опитування керівників, співробітників підприємства, установи, організації про подібні події, що траплялися раніше, або осіб, які можуть бути причетними до даної події, можливі мотиви даного діяння.

При проведенні оперативно-розшукових заходів на місці події, поряд із документуванням даного факту, увага оперативних працівників повинна спрямовуватися на підозрілих осіб, які спостерігають за діями міліції. В таких випадках доцільно використовувати фото і відео зйомку «глядачів», з метою виявлення одних і тих же осіб на різних місцях подій.

Усе сказане повною мірою відноситься й до огляду об'єкта погрози, якщо слідчим буде прийняте рішення про проведення огляду місця події в зазначеному місці у випадку виявлення там слідів злочину або злочинця.

Таким чином, розглянувши деякі особливості організації та тактики огляду місця події при розслідуванні неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності можливо зробити наступні висновки:

1. Безпосередньому огляду місця події при розслідуванні неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності передують організаційна діяльність оперативного чергового органу внутрішніх справ, до якого надійшло таке повідомлення та начальника ОВС або відповідального від керівництва (він же керівник слідчо-оперативної групи).

2. Необхідно проводити наступні види оглядів: огляд місця, що було об'єктом загрози знищення чи пошкодження; огляд місця, звідкіль надійшло неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

3. Основними способами огляду місця вчинення даного злочину є ексцентричний (від центру до периферії) і концентричний (від периферії до центру).

4. З метою виявлення, фіксації й використання в процесі розслідування слідів злочину, організації й пошуку злочинця по «гарячих слідах», висунування версій про можливі шляхи підходу й відходу злочинця: фахівець у ході огляду місця події або безпосередньо після його завершення, здійснює попереднє дослідження слідів злочину, оперативний працівник встановлює й опитує громадян, які працюють або мешкають (якщо

повідомлення надійшло з телефону автомату) поряд із місцем, де розташований таксофон чи інший телефонний апарат.

Допити потерпілих і свідків. Коло потерпілих по справах про неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності може бути досить широке, оскільки моральні страждання (дискомфортний стан, відчуття страху й т.п.) може відчувати велика кількість людей, які опинились в результаті вчинення злочину мимо своєї волі поза своїм житлом, робочим місцем, місцем відпочинку.

На практиці ж інтереси громадян захищаються поки слабо. Як правило, потерпілою фізична особа визнається лише у випадках, коли неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності посягає на інтереси конкретної особи (коли зловмисник «мінус» будинок, автомобіль цієї особи або її родини). Вважаємо, що слідчим необхідно приділяти більше уваги захисту прав і інтересів громадян, приймаючи відповідні процесуальні рішення й забезпечуючи можливість відшкодування заподіяної їм шкоди.

На етапі перевірки повідомлення про вчинений злочин, до порушення кримінальної справи, паралельно з оглядом об'єкта погрози доцільно провести опитування громадян (співробітників, відвідувачів даного підприємства, установи, організації або мешканців «замінованого будинку»), а вже потім, після порушення кримінальної справи, визначивши процесуальне положення цих осіб (потерпілий або свідок), провести їхній допит.

Допит свідка як й потерпілого також є першочерговою слідчою дією при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

У якості свідків при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності можуть бути допитані:

- 1) особа, яка отримала повідомлення про акт, що готується;
- 2) очевидці, які безпосередньо сприймали зловмисника і його дії в момент передачі повідомлення;
- 3) працівники, мешканці об'єкта погрози вибуху, підпаду й т.п.;
- 4) родичі, знайомі підозрюваного й інші особи, яким стало відомо про його злочинну діяльність і наміри;
- 5) громадяни та співробітники правоохоронних органів, які брали участь в затриманні підозрюваного;
- 6) співробітники підприємства зв'язку, які допомагали у встановленні телефону, з якого було передане повідомлення.

При отриманні повідомлення про вибух, що готується, безпосередньо на «замінованому» об'єкті як свідок повинна бути допитана особа, яка прийняла погрозу по телефону. Одержання повідомлення про акт, що готується, безпосередньо співробітниками міліції або інших правоохоронних органів не є перешкодою для допиту як свідка оперативного чергового або

іншого співробітника, який приймав повідомлення. Для оптимізації й інтенсифікації процесу розслідування злочину встановлених у справі свідків слід допитати негайно після порушення кримінальної справи (або опитати до порушення справи). Це необхідно, по-перше, для одержання необхідної інформації для пошуку злочинця по «гарячих» слідах, а по-друге, фіксації відбитих в пам'яті людини особливостей мови й голосу особи, яка дзвонила і супутньої звукової обстановки, що згодом можуть бути забуті свідком.

При допиті особи, яка отримала по телефону повідомлення про акт, що готується, необхідно з'ясувати:

- дату, час і місце одержання повідомлення (у тому числі номер телефону, по якому воно було прийнято);
- обстановку, у якій приймалося повідомлення (шум, наявність поблизу інших осіб, їх можливість почути зміст розмови, чи не відволікалася на сторонні подразники особа, яка приймала повідомлення й т.п.);
- дослівний зміст і тривалість розмови по телефону;
- обставини, що характеризують голос і мову особи, яка передала повідомлення, емоційне фарбування розмови, наявність сторонніх шумів у трубіці при розмові, чутність абонента;
- чи не здалися голос і мова особи, яка повідомила, знайомими, кому вони можуть належати;
- наявність звукозаписної апаратури, технічних засобів визначення номерів абонента, результат їх роботи;
- подальші дії особи, яка прийняла повідомлення, після закінчення розмови (кому й коли передане отримане повідомлення).

Якщо повідомлення отримане в письмовій формі, то при допиті особи, яка виявила лист (записку), необхідно з'ясувати: дату, час, місце й обставини виявлення повідомлення; наявність інших осіб, які були присутні при цьому; які конкретно дії (маніпуляції) проводилися з матеріальним носієм інформації; які заходи були проведені для збереження можливих слідів злочинця; наступні дії особи, яка виявила повідомлення.

Допиту очевидців, які бачили підозрюваного в момент передачі повідомлення та (або) чули розмову по телефону, можуть передувати оперативно-розшукові заходи, спрямовані на виявлення зазначених осіб. Для цього органом дізнання після встановлення телефону, з якого було передане повідомлення, може проводитися опитування осіб, які перебували в момент вчинення злочину поблизу місця знаходження телефону. Такими особами можуть бути: продавці в кіосках, розташованих поруч із телефоном-автоматом, двірники, прибиральниці, вахтери, охоронці гуртожитків (установ), мешканці, які проживають у прилеглих будинках, інші особи.

При допиті виявлених свідків (очевидців) необхідно з'ясувати:

- дату, час і точне місцезнаходження свідка;
- характер і зміст сприйнятої очевидцем інформації (бачив підозрюваного, бачив і чув його, що конкретно сприймав);

- обстановку, у якій відбувалося сприйняття (час доби, освітлення, видимість, відстань до об'єкта сприйняття, чутність, наявність у момент сприйняття сторонніх подразників, на які відволікався свідок, емоційний стан очевидця в момент сприйняття);
- обставини, що характеризують особу допитуваного (стан органів зору, слуху, пам'яті, психологічні якості особистості);
- опис зовнішності особи (осіб), яка розмовляла по телефону (усі можливі ознаки зовнішності, які запам'яталися, чи зможе очевидець пізнавати описану особу при зустрічі, чи знайомий він особисто із зазначеною особою, чи бачив її раніше, якщо так, то де й при яких обставинах);
- звідки прийшов і куди направився підозрюваний після закінчення розмови;
- хто ще перебував поблизу й міг бачити або чути підозрюваного;
- кому свідок повідомляв (розповідав) про обставини, по яким допитується.

Допит представників адміністрації й інших співробітників об'єкта (мешканців будинку) погрози вибуху може мати вирішальне значення для встановлення обставин справи й підозрюваної особи. При допиті зазначених осіб, залежно від зібраної інформації й виду об'єкта (підприємства, установи, організації, об'єднання) з'ясуванню підлягають наступні обставини:

- чи відбувалися раніше подібні посягання відносно даного об'єкта (якщо так, то коли, ким; ця інформація підлягає зустрічній перевірці органом дізнання по обліках органів внутрішніх справ);
- чи відбувалися інші протиправні посягання відносно осіб, які працюють на даному об'єкті (такі як вимагання, погроза вбивством і т.п.);
- чи є у підприємства, установи, організації конкуренти (юридичні або фізичні особи, які конкретно);
- чи є у підприємства, організації, установи боргові зобов'язання перед іншими юридичними або фізичними особами, чи є боржники, судові або арбітражні позови (у відношенні кого конкретно);
- який соціально-економічний стан працівників об'єкта, яка обстановка в колективі, чи траплялися конфлікти між адміністрацією об'єкта й співробітниками або між співробітниками;
- які заходи (роботи) планувалися на даний день на об'єкті (наприклад, у навчальному закладі: які повинні були відбутися заліки, іспити, контрольні роботи, по яких предметах, у яких навчальних групах, у який час);
- хто зі співробітників (учнів) був звільнений (відрахований) у недавньому минулому;
- хто, на думку допитуваного, міг вчинити даний злочин.

При допиті керівника (представника адміністрації) підприємства, установи або організації обов'язковому з'ясуванню в ході допиту підлягає також характер і розмір шкоди, заподіяної злочином.

Якщо обставини події вказують на те, що злочин вчинений з метою заподіяння збитку (незручностей) конкретній особі (погроза вибуху житлового будинку, автомобіля, інші обставини), то встановленню цієї особи може передувати проведення такого оперативно-розшукового заходу пошукового характеру, як опитування громадян.

При погрозі вибуху житлового будинку після перевірки повідомлення (пошуку вибухового пристрою) по «гарячих» слідах необхідно точно встановити хто з мешканців на момент повідомлення перебував у будинку. Виявлене коло осіб підлягає ретельній перевірці на можливість:

- а) вчинення злочину однією з даних осіб;
- б) вчинення злочину проти однієї з даних осіб.

Для цього проводиться опитування кожного мешканця з наступним аналізом інформації, зіставленням її з відомостями, отриманими іншими (процесуальними й не процесуальними) шляхами. Допомогу в проведенні цього заходу й встановленні підозрюваного може надати дільничний інспектор, якщо він досить добре знає свою територію й проживаючих на ній осіб.

При опитуванні громадян необхідно приділити увагу встановленню таких обставин, як наявність мешканців, які ведуть антигромадський спосіб життя (зловживають алкоголем, наркотиками); конфлікти між мешканцями, родичами, знайомими; родини з неповнолітніми дітьми (коло інтересів і спосіб життя дітей); неповні родини, внаслідок невдалих шлюбів серед мешканців; можливість вчинення злочину проти конкретної особи за її професійну, громадську діяльність або національно-релігійну приналежність. Опитування громадян, які опинилися на момент погрози вибухом у будинку, не виключає можливість і необхідність опитування інших мешканців. Одержання інформації оперативним шляхом припускає наступне її процесуальне закріплення в ході допиту виявлених свідків.

При погрозі вибухом підприємств, установ, організації необхідно пам'ятати, що дане діяння може відбуватися також зі злочинними цілями, спрямованими проти конкретної особи. Тому з метою встановлення винуватого необхідно також провести комплекс оперативно-розшукових заходів відносно співробітників підприємства, установи, організації. При «відпрацьовуванні» співробітників об'єкта необхідно також звертати увагу на колишні подружжя, невдалих співмешканців, громадських активістів й інших осіб, у відношенні яких у зловмисника міг виникнути мотив помсти, ревності, ненависті або заздрості.

У випадку, якщо встановлений підозрюваний, важливе значення для встановлення всіх обставин, що підлягають доказуванню, мають відомості, отримані від його родичів, знайомих й інших осіб, яким могло бути відомо про злочинні наміри й діяння винного.

При допиті даних осіб необхідно мати на увазі, що свідок має право відмовитися свідчити проти самого себе й близьких родичів (батьки, діти, усиновителі, усиновлені, рідні брати й рідні сестри, дідусь, бабуся, онуки). Тому, добровільній дачі свідком показань проти перерахованих осіб повинно

передувати попередження про те, що його показання можуть бути використані в якості доказів по кримінальній справі, у тому числі у випадку наступної відмови від цих показань. Для одержання показань від близьких родичів підозрюваного слідчим можуть застосовуватися тактичні прийоми переконання допитуваного в необхідності дачі показань і значимості цих показань для повного, всебічного й об'єктивного розслідування кримінальної справи.

При допиті вищевказаних свідків (близьких родичів підозрюваного, друзів, знайомих, колег і т.п.) можуть бути з'ясовані наступні обставини:

- всебічна характеристика особи підозрюваного, коло його інтересів, зв'язків;
- чи висловлювала підозрювана особа наміри вчинити злочин (які саме, де, коли, при яких обставинах);
- чи робив підозрюваний вчинки, що свідчать про намір вчинити розслідуваний злочин, а рівно інші протиправні вчинки (якщо так, то коли, які, при яких обставинах);
- можливі мотиви й мета вчинення злочину;
- конфлікти підозрюваного з родичами, викладачами, колегами, іншими особами за місцем навчання, роботи, проживання, проведення вільного часу.

Допит співробітників правоохоронних органів (і громадян), які брали участь у виявленні й затриманні підозрюваного, повинен бути спрямований на з'ясування наступного кола обставин:

- коли, де й у зв'язку із чим перебував допитуваний на місці події, яке службове завдання він виконував;
- які дії підозрюваного привернули увагу допитуваного;
- що робила сама допитувана особа;
- поведінка підозрюваного в момент затримання (чинив опір чи ні, що конкретно говорив, чим пояснював свою присутність у зазначеному місці й т.п.);
- хто зі сторонніх громадян був присутній при цьому, втручався в дії співробітників правоохоронних органів або надавав допомогу;
- які дії були після фактичного затримання;
- як поведився підозрюваний і про що говорив у період доставляння його до ОВС.

У якості свідків можуть бути допитані також співробітники підприємств зв'язку, що допомагали у встановленні за запитом правоохоронних органів телефону, з якого було передане повідомлення про акт, що готується. Необхідність у проведенні допиту зазначених осіб може виникнути не тільки у випадку, коли відповідь на запит зроблено в усній формі, але й у будь-які інших випадках, якщо слідчий вважає за необхідне уточнити отриману інформацію або одержати роз'яснення про механізм і порядок визначення номерів телефонних абонентів.

У деяких випадках доцільно провести через певний проміжок часу повторний допит свідка. Відтворюючи показання вдруге, допитуваний може згадати упущені або забуті їм при першому допиті факти (особливо, це стосується осіб, які безпосередньо прийняли по телефону повідомлення про вибух, що готується).

Затримання та допит підозрюваних осіб. Перш ніж затримати злочинця та допитати, природно, що його перед тим необхідно виявити. Виявити злочинця — це значить зібрати відомості, що вказують на те, що дана конкретна особа могла вчинити розслідуваний злочин.

Джерелами інформації про особу, яка зробила неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, можуть бути:

- 1) сліди й інші матеріальні носії інформації, що відображають ознаки особи, яка розшукується (сліди рук, ніг і ін.);
- 2) показання очевидців вчиненого, співучасників і інших осіб, які мають відомості про ознаки особи, яка розшукується;
- 3) обстановка місця події й прилягаюча до неї територія.

З метою збору даних про особу злочинця й місце її знаходження при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності можуть проводитися наступні заходи:

- встановлення місця вчинення злочину (місця, звідки було зроблене повідомлення);
- дослідження місця вчинення злочину, а також місця, до якого здійснювалася загроза, вивчення виявлених там слідів, інших об'єктів;
- пошук і переслідування злочинця по «гарячих» слідах, у тому числі з використанням допомоги кінолога зі службово-пошуковим собакою;
- вивчення кримінальних справ про розкриті й нерозкриті злочини, порушені за ст. 259 КК України, вчинені на території, що обслуговується, за певний період часу, відмовних і перевірочних матеріалів;
- опитування населення, працівників підприємств, установ і організацій, інших осіб, які перебували в період часу, що цікавить, поблизу від місця вчинення злочину (відпочиваючі, вахтери, дворники, продавці кіосків і т.д.);
- складання словесного або суб'єктивного портрета злочинця (за показами очевидців) з наступним його використанням у пошукових заходах, проведених силами підрозділів міліції громадської безпеки, кримінальної міліції, а також за допомогою громадськості;
- перевірка повідомлень, що мають відношення до справи, у засобах масової інформації, усної й письмової інформації (сигналів), що надходять у правоохоронні органи від населення в конфіденційній і офіційній формах про підозрілих осіб, випадки, події, що мають оперативний і слідчий інтерес;
- мобілізація можливостей використання допомоги осіб, які сприяють органам, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність;

- перевірка на причетність до вчиненого злочину осіб, раніше засуджених за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, а також осіб, схильних до хуліганських дій;

- призначення експертиз виявлених об'єктів з метою одержання пошукової та ідентифікаційної інформації;
- проведення інших оперативно-розшукових і слідчих дій пошукового характеру.

Існують й інші способи виявлення злочинця:

- шляхом перевірки конфіденційних відомостей, що надійшли по оперативних каналах;
- за результатами криміналістичного аналізу місця, часу, мотиву, мети, способу вчинення й приховання злочину, інших обставин вчиненого, у тому числі з використанням криміналістичної характеристики даного виду злочинів;
- з використанням можливостей криміналістичних об'єктів (наприклад, автоматизованої дактилоскопічної інформаційної системи, фонотеки голосу й мови осіб, які представляють оперативний інтерес і ін.);
- за допомогою перевірки версій про можливість вчинення даного злочину конкретною особою.

За результатами виявлення підозрюваного у вчиненні злочину здійснюється його затримання - невідкладна процесуальна дія для захвату особи, яку підозрюють у вчиненні злочину, доставляння та поміщення її в ізолятор тимчасового утримання, тобто захід процесуального примусу, у процесі якого особа на короткий строк позбавляється волі.

Затримання осіб при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності може носити складний характер, обумовлений місцем, де проводиться затримання. Це житлові приміщення, громадські місця, ділянки місцевості, що характеризуються багатолюдністю.

Способом зниження ризику проведення операції в цих несприятливих умовах є збільшення числа осіб, які беруть участь в операції, до такої кількості, що дозволило б затримати всіх підозрюваних (мінімум два співробітника на одного злочинця, причому кожен повинен чітко знати, кого він повинний затримувати); забезпечити охорону території місця події, здійснити допомогу слідчому при проведенні наступних, за затриманням, дій.

Особлива увага повинна приділятися правильному вибору моменту операції, часу початку затримання, тактичним прийомам і методам проведення, оскільки, виходячи з обстановки, що постійно змінюється, сприятливі умови для затримання можуть змінюватися несприятливими.

За результатами затримання слідчий проводить допит підозрюваного – слідчу дію, основна мета якої перевірити правильність виниклої підозри у вчиненні ним злочину, дотримуючи при цьому законні права й свободи громадянина. Дача показань підозрюваним - його право, а не обов'язок, тому

він не несе відповідальності за відмову від дачі показань і за дачу завідомо неправдивих свідчень. Дана обставина є однією з гарантій реалізації підозрюваним права на захист.

Тактика допиту підозрюваного визначається виходячи із ситуації, що склалася. При цьому, негайний допит підозрюваного, у випадку затримання його по «гарячих» слідах, має свої переваги й недоліки. Затриманий безпосередньо після вчинення злочину, зловмисник, звичайно, не встигає детально розробити лінію своєї поведінки на допиті й тактику протидії слідству. У той же час слідчий в умовах розслідування по «гарячих» слідах не завжди має можливість ретельно підготуватися до нього, що ускладнює допит.

У випадках, коли допитуваний визнає факт вчинення завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, у ході допиту слід з'ясувати всі подробиці його діяння:

- коли, з якого приводу та при яких обставинах виник умисел на вчинення злочину;
- які обставини передували виникненню умислу на вчинення злочину (або спричинили його виникнення);
- які підготовчі дії були виконані до передачі неправдивого повідомлення адресату;
- коли, де й при яких обставинах було передане повідомлення;
- дослівний зміст повідомлення;
- чому були обрані саме такий спосіб, місце й час;
- які мотив і ціль неправдивого повідомлення;
- чи усвідомлював підозрюваний завідомо неправдивий характер повідомлення, суспільну небезпеку свого діяння, чи передбачив можливість настання суспільно небезпечних наслідків і чи бажав їх настання;
- які були його дії після передачі повідомлення для приховання своєї причетності до вчиненого діяння;
- чи були у допитуваного співучасники, чи є особи, яким відомо про його злочинні дії й наміри.

Зміст питань, що задаються допитуваному і їх послідовність залежать від конкретних обставин розслідуваної справи. Після допиту показання підозрюваного необхідно ретельно перевірити шляхом проведення оперативно-розшукових заходів і різних слідчих дій (допитів свідків, впізнання), а також аналізу вже наявних доказів.

Якщо ж підозрюваний не визнає факту вчинення ним злочину, слід детально зафіксувати його показання; докладно з'ясувати, де він був, що робив у позначений період часу й хто може підтвердити його показання. *Так, наприклад, громадянка Г. повідомила в міліцію про мінування гуртожитку. Проведеними оперативно-розшуковими заходами було встановлено, що перед дзвінком за телефоном «02» вона, розпиваючи в компанії спиртні напої, пропонувала перевірити пильність міліції, повідомивши по телефону про*

мінування гуртожитку, а пізніше повідомила приятелів про реалізацію свого наміру. Незважаючи на те, що в ході слідства громадянка Г. ні в чому не зізналася, вчинення нею злочину було доведено показаннями свідків і результатами проведеної фоноскопичної експертизи.

Позитивний результат дає такий тактичний прийом, як деталізація показань допитуваної особи. Крім того, для одержання достовірної інформації від підозрюваного в цій ситуації можуть бути застосовані такі тактичні прийоми, як: припинення неправди, використання фактора раптовості, протиріч у показаннях допитуваного. Бажаючи відвертої розмови у допитуваного, особливо раніше несудимого, досягається роз'ясненням того, що щиросерде визнання й сприяння розкриттю вчиненого злочину законодавцем вважаються обставинами, що пом'якшують відповідальність. Можуть бути застосовані й інші тактичні прийоми.

Допит обвинувачуваного. Успіх допиту обвинувачуваного залежить, зокрема, від підготовленості слідчого до його проведення. У першу чергу необхідно вивчити матеріали кримінальної справи, тому що у провадженні слідчого перебуває звичайно декілька справ і запам'ятовування всіх деталей кожної з них здійснити важко. Попередня підготовка сприяє й правильному визначенню предмета допиту обвинувачуваного, вирішення питання про послідовність допиту співучасників (якщо такі є) і т.д.

Невід'ємною частиною підготовки до проведення допиту є вивчення особи обвинувачуваного, з метою отримання уявлення про його індивідуальні особливості, спосіб життя, коло інтересів, зв'язках і т.д. Необхідність цього обумовлюється тим, що при першому допиті підозрюваного, слідчий може не мати у своєму розпорядженні достатніх даних про нього. Ретельна підготовка допомагає вибору правильної тактики допиту обвинувачуваного й інших слідчих дій, виявленню злочинної діяльності допитуваного в повному обсязі, з'ясуванню причин і умов, що сприяли вчиненню злочину, визначенню найбільш ефективних методів виховного впливу на злочинця.

Для вивчення особи обвинувачуваного використовуються архівні кримінальні справи, облікові документи підрозділів по профілактиці правопорушень неповнолітніх, запитуються характеристики з місця роботи (навчання), довідки про судимість. Значну допомогу у вивченні особи обвинувачуваного можуть надати показання його родичів й знайомих, допитаних у якості свідків. На нашу думку неприпустимим є формальний підхід до вивчення особи злочинця, який у багатьох випадків полягає лише у перевірці судимості й витребування характеристик з місця роботи (навчання) і місця проживання незадовго до закінчення розслідування.

Важливий елемент підготовки до допиту обвинувачуваного - підбір доказів і вибір тактичних прийомів їх пред'явлення в ході допиту. Якщо обвинувачуваний визнає себе винним у вчиненні злочину й дає правдиві показання, виникає проста безконфліктна ситуація. Основними завданнями слідчого тут є оцінка раніше зібраних доказів, перевірка й уточнення

відомостей, отриманих з показань допитуваного. Дана ситуація досить поширена по справах даної категорії злочинів (більш ніж 50%).

Вивчення слідчої практики показує, що в таких випадках слідчі часто обмежуються короткою фіксацією показань обвинувачуваного, що іноді приводить до непередбачених наслідків. Щоб уникнути непорозумінь у подібних ситуаціях доцільно дотримувати наступних тактичних рекомендацій, які полягають у необхідності:

а) деталізувати обставини вчинення злочину;

б) докладно з'ясовувати обставини, що мали місце до й після вчинення злочину (це необхідно для з'ясування інших епізодів злочинної діяльності допитуваного);

в) застосовувати способи активізації пам'яті, якщо допитуваний починає припускатися неточностей або помилок при розповіді про відповідні події (у цих випадках можуть бути застосовані тактичні прийоми, засновані на асоціативних зв'язках і актуалізації забутого).

При частковому визнанні обвинувачуваним своєї провини слідчому необхідно з'ясувати, які конкретно обставини (і епізоди) він визнає, а які заперечує. Так, наприклад, Миколаївським районним судом Львівської області за скоєння злочину передбаченого ст. 259 ч.1 КК України засуджено гр. Б., який по телефону вчинив завідомо неправдиве повідомлення, що через годину буде підірвано філію миколаївського відділення №6533 ВАТ «Державний ощадний банк України». З приводу пред'явленого обвинувачення він пояснив, що являючись в минулому вкладником Держбанку СРСР мав намір отримати виплату державою втрачених заощаджень, тому звертався в філію Миколаївського відділення «Ощадбанку» спочатку щодо реєстрації, а потім отримання грошей. Так, протягом одного місяця він ходив до банку і не отримав грошей, від працівників банку не отримав пояснень про причини невивлати. Маючи гостру потребу в грошах, щоб погасити свої борги, він подзвонив у бухгалтерію ощадного банку і сказав «щоб той банк згорів і взірвся», хоча умислу взривати банк у нього не було. Проте, допитана як свідок головний бухгалтер філії Миколаївського відділення «Ощадного банку» М., показала, що під час роботи невідомий чоловік по телефону стурбованим голосом повідомив, що через годину їх банк буде підірваний. Тому сприйнявши це повідомлення як реальну загрозу життю і здоров'ю працівників банку вона повідомила керівництво і працівники банку змушені були з клієнтами покинути приміщення, куди по тривозі були викликані відповідні служби. Свої показання вона підтвердила віч-на-віч на очній ставці між нею і Б., про що був складений відповідний протокол.

Допит обвинувачуваного, який не визнає себе винним, повинен будуватися з урахуванням зібраних у процесі розслідування доказів. При наявності достатньої кількості доказів їх можна пред'являти всі відразу або почати допит із пред'явлення найбільш вагомого. Можуть застосовуватися й інші тактичні прийоми усунення конфліктної ситуації.

Нерідко обвинувачуваний відмовляється від дачі показань. Завдання слідчого у цій ситуації полягає в тому, щоб всіма законними способами

переконати допитуваного, що відмова від дачі показань не піде йому на користь, що він не використовує свого законного права захищатися від пред'явленого обвинувачення.

При виборі будь-якого тактичного прийому, який доцільно застосувати в тій або іншій ситуації, необхідно враховувати характерні риси особи злочинця.

Пред'явлення для впізнання. Особливість пред'явлення для впізнання при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності визначається перш за все тим, що його проведення планується у ситуаціях, коли особа, наприклад свідок, сприймав не зовнішність злочинця, а лише його усне мовлення, а також коли повідомлення про вибух, що готується, зроблено на телефон, необладнаний звукозаписною апаратурою. Тобто виникає необхідність здійснити впізнання людини по голосу. При цьому, як правило, аудіозапис телефонної розмови є основним доказом у кримінальній справі.

Впізнання по голосу проводиться з дотриманням таких же умов, що й впізнання за ознаками зовнішності. Однак, у цьому випадку є ряд специфічних моментів. Більшість людей зазнають особливих труднощів при описуванні голосу й мови.

Тембр, сила, висота й інші ознаки голосу легко сприймаються слухачами, але їх досить важко описати людині, що не володіє спеціальними знаннями в галузі мовознавства. Тому в процесі попереднього допиту особи, яка впізнає, слідчий повинен роз'яснити зміст основних ознак голосу й мови, демонструючи по можливості фонозаписи зразків мови й голосу інших осіб, які не мають відношення до розслідуваної події.

При проведенні попереднього допиту також необхідно поцікавитися станом слуху допитуваного, а також умовами, при яких він сприймав мову (голос). Обов'язковому з'ясуванню підлягають особливості голосу й мови особи, яку він повинен впізнавати, а також які саме слова й фрази виголошував злочинець у момент повідомлення про злочин, що готується.

Особа, впізнання якої проводиться за голосом, пред'являється разом з іншими особами, але подібність статистів повинна відноситися не до їх зовнішнього вигляду, а до особливостей голосу й усного мовлення.

Вирішуючи питання про можливість і доцільність проведення впізнання за голосом, слідчий повинний враховувати вік особи, яка сприймала мову злочинця. З віком знижується чутливість до звуків високої частоти при збереженні в нормі сприйняття низькочастотних звуків. Ця закономірність може пояснити обставину, яка досить часто зустрічається: особи літнього віку добре чувають чоловічі голоси й погано — жіночі й дитячі.

Також необхідно враховувати час, що сплинув з моменту первинного сприйняття до моменту проведення впізнання. Чим менше проміжок часу між зазначеними подіями, тим більше ймовірність достовірного впізнання.

Пред'явлення для впізнання проводиться в кабінеті, поза візуальним спостереженням особи, яка впізнається, тому що впізнання проводиться тільки за слуховою пам'яттю. При цьому, кількість понять збільшується,

вони повинні бути присутніми з обох боків. Необхідно, щоб слідчому допомагав помічник, який перебував би з протилежного від нього боку.

Прослуховування усної мови особи, яка впізнається, а також статистів відбувається за командою слідчого; тривалість мови й фрази, що вимовляються, заздалегідь їм роз'яснюється. Задум слідчого реалізується шляхом постановки відповідних питань особі, яка впізнається, і статистам або втягування їх у діалог, або пропозиції прочитати текст. Якщо свідок заявив, що впізнає голос і мову кого-небудь із запропонованих, він повинен пояснити, якою по черзі говорила ця людина, за якими характерними ознаками відбулося впізнання. Слідчому для одержання від особи, яка впізнає, більш точних і повних показань слід ставити уточнюючі запитання.

Однак не завжди доцільно пред'являти осіб для впізнання за голосом безпосередньо. Відомо, що усне мовлення по телефону має свої специфічні характеристики — мовні (лінгвістичні) особливості, які відсутні в мові особи при безпосередньому сприйнятті співрозмовником. Крім того, змінюються акустичні характеристики мовного сигналу. Саме тому впізнання особи за ознаками зовнішності й голосу безпосередньо потрібно проводити лише в тих випадках, коли впізнаючим виступає очевидець, який безпосередньо сприймав підозрюваного або його мову в момент передачі останнім повідомлення про злочин, що готується. Якщо впізнаючою виступає особа, яка сприймала повідомлення по телефону, то доцільніше проведення впізнання по телефону або по фонограмах мови.

Впізнання особи за голосом за допомогою телефону проводиться за вищезазначеними правилами з тією лише різницею, що зазначені учасники даної слідчої дії перебувають у різних приміщеннях і сприйняття особи, яку пізнають за усним мовленням відбувається по телефону. Слідчий, виходячи з наявних даних про вид усного повідомлення (заздалегідь підготовлена або спонтанна мова) повинен визначити відповідний спосіб відтворення мовних сигналів особою, яка впізнається і статистами (читання заздалегідь підготовленого тексту або вільна розповідь на задану тему).

У випадку проведення впізнання за фонограмами особи, яка впізнає в присутності понять пропонується прослухати не менш трьох фонограм, на одній з яких записана мова особи, яка впізнається. Голоси осіб, запропонованих для впізнання, теми розмови й зміст висловлювань по можливості повинні бути схожими. При цьому, при впізнанні доцільна присутність фахівця з експлуатації звукозаписної й відтворюючої апаратури, який здійснює технічний супровід впізнання.

Слідчий нумерує фонограми і послідовно, у порядку, названому особою, яка впізнається, відтворює їх особі, яка впізнає. У протоколі такої слідчої дії фіксується процес і результат її проведення. Особливість полягає в описі кожної запропонованої для впізнання фонограми (тема розмови, характеристика відтворених голосів і мови). У протоколі впізнання необхідно зафіксувати опис ознак, за якими особа, яка впізнається була впізнана, із вказівкою їх особливостей. Фонограми приєднуються до матеріалів кримінальної справи в якості додатка до протоколу впізнання.

Суттєве значення для оцінки вірогідності проведеного впізнання має поведінка обох основних учасників слідчої дії, а також категоричність відповідей особи, яка впізнає на запитання слідчого. Тому в процесі впізнання необхідно вести спостереження як за особою, яка впізнається, так і за особою, яка впізнає. У процесі проведення слідчої дії злочинець може виявити ознаки хвилювання, прагнення затруднити або зірвати впізнання. Виявлені ознаки мають певне оперативно-тактичне значення для подальшого процесу розслідування.

Підвищенню ймовірності впізнання може сприяти дотримання таких рекомендацій як:

- проведення впізнання в умовах, максимально наближених до тих, у яких відбувалося запам'ятовування ознак мови злочинця;
- створення сприятливого психологічного клімату для особи, яка впізнає (усунення страху перед злочинцем);
- створення умов, що виключають можливість викривлення злочинцем свого голосу, мови (якщо в момент повідомлення злочинець змінював свій голос, то навпаки, створення умов для максимальної подібності первинного повідомлення з повідомленням у процесі впізнання);
- виключення будь-якого впливу з боку особи, яка впізнається, на особу, яка впізнає.

Позитивним прикладом використання впізнання за голосом у розкритті зазначеного виду злочинів може служити випадок завідомо неправдивого повідомлення про вибух, що готується, школи №22 в м. Челябінську(РФ). З'ясував номер телефону, з якого надійшло повідомлення (телефон у дитячому будинку), співробітники міліції зібрали вихованців (6 осіб) і, установивши зв'язок з оператором «02», що приймав повідомлення, провели впізнання по голосу, у результаті якого був встановлений підозрюваний. І хоча даний захід був проведений без дотримання вимог кримінально-процесуального законодавства, надалі результати цієї дії були процесуально закріплені в ході допитів.

Використання спеціальних знань. Основною формою використання спеціальних знань при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, яка передбачена кримінально-процесуальним законодавством є проведення судових експертиз.

Судові експертизи можуть призначатися як на початковому, так і на наступному етапах розслідування, залежно від слідчої ситуації й наявності в розпорядженні слідчого матеріалів, що потребують експертного дослідження. При цьому, слідчий повинний вчасно призначати ті або інші види судових експертиз, пам'ятаючи про строки розслідування та час, потрібний на проведення експертизи.

У тих випадках, коли при огляді місця події (місця передачі повідомлення або «замінованого» об'єкта) або листів чи аудіокасет, що містять повідомлення, виявляються сліди-відображення (рук людини, ніг (взуття), одягу), виникає необхідність у призначенні й проведенні

трасологічних експертиз. При цьому, якщо підозрюваний не встановлений, то слідчий може призначити відповідні діагностичні експертизи (дослідження) з метою одержання даних, що можуть допомогти в пошуку й виявленні (встановленні) злочинця або об'єктів, якими виявлені сліди могли бути залишені.

Коло діагностичних питань, які вирішуються трасологічним дослідженням, залежить від виду, характеру, якості виявлених слідів і обставин їх виявлення. За слідами рук можна орієнтовно встановити стать людини, вік (дитячий або дорослий), зріст, професійну приналежність, наявність особливостей (відсутність пальців, шрами). Сліди ніг (взуття) дозволяють визначити приблизний зріст людини, стать, інші дані. Призначення трасологічних експертиз не виключає можливості дослідження речовини, якою був утворений слід. Так, за допомогою біологічного дослідження потожирової речовини сліду руки можна встановити групу крові, а ґрунтознавчого дослідження речовини, якою утворений слід взуття, - групову приналежність і регіональне походження ґрунту.

Найчастіше по досліджуваній категорії справ призначається фоноскопична експертиза (якщо повідомлення, передане по телефону, було записано або погроза була представлена на аудіокасеті) для вирішення діагностичних та ідентифікаційних завдань.

Перед діагностичною фоноскопичною експертизою можуть бути поставлені наступні питання:

- скільки осіб брало участь у розмові, яку записано на представлений фонограмі?
- чи є мова, представлена на фонограмі, або її фрагменти заученою, прочитаною або вільною?
- який дослівний зміст тексту?
- який зміст нерозбірливого запису на представлений фонограмі?
- які джерела й характер немовних звуків, що супроводжують основний запис?
- яке було навколишнє оточення в момент виготовлення фонограми?
- чи є представлена фонограма оригіналом (копією), якщо вона є копією, то якою: першою, другою і т.д.?
- чи містить фонограма безперервний запис або запис із зупинками звукозаписного обладнання?
- який тип магнітної стрічки, з використанням якої виготовлявся даний запис?
- чи використовувалася для запису нова стрічка або стрічка, яка раніше вже містила запис і яку?
- чи зазнала представлена фонограма монтажу, якщо так, то яка частина її змонтована?
- чи виготовлена представлена на дослідження фонограма на одному або різних звукозаписних апаратах?

- на магнітофоні якого типу, марки, класу, країни-виробника здійснений даний запис?
- чи мали звукозаписні апарат або мікрофон які-небудь несправності, які саме?
- чи не використовувалися технічні засоби для навмисного викривлення голосу?
- який технічний рівень навичок виготовлювача фонограми?
- у якій місцевості формувалося усне мовлення й у яких можливих місцях проживала особа, мова якої записана?
- які стать, вік, анатомічні особливості мовоутворюючого тракту, фізичні й психічні характеристики особи, мова якої представлена на фонограмі?
- які соціальні характеристики особи (рівень і спрямованість освіти, рівень культури та інтелекту й т.п.)?
- який емоційний стан особи в період запису її усного мовлення?

Для того щоб ідентифікувати особу, експерту разом з носієм фонозапису (аудіокасету), на якому записане повідомлення, необхідно представити аудіокасету зі зразками для порівняльного дослідження. При цьому, матеріали, що представляються для порівняльного дослідження, повинні містити слова й фрази, у яких найбільш яскраво проявляються особливості або патології мови чи інші відхилення від загальноприйнятих норм літературної мови.

Процес одержання порівняльних зразків здійснюється таким чином, щоб при записі фонограми підозрюваний був змушений виголошувати ті ж самі фрази й слова, що й у досліджуваному записі. Особливу увагу необхідно звертати на емоційно-психологічний стан особи при одержанні зразків, він повинний бути схожим зі станом, у якому передавалося повідомлення. Технічні умови проведення запису при виготовленні експериментальних зразків по можливості повинні бути максимально наближені до умов одержання спірної фонограми (та ж звукозаписна апаратура, магнітна стрічка, швидкість запису, акустичні властивості приміщення). Крім того, рекомендується зробити експериментальний запис в оптимальних умовах, з використанням високоякісної звукозаписної апаратури.

Як показує аналіз практики, дотримання критерію порівняльності зразків є однією з найбільш актуальних і складних проблем при підготовці матеріалів для проведення фonoскопичної експертизи по справах про неправдиві повідомлення. Так, наприклад, у результаті проведення фonoскопичної експертизи по кримінальній справі, яка була порушена по факту завідомо неправдивого повідомлення про вибух, що готується, будинку загону протипожежної служби м. Новий Уренгой (РФ), експерт на запитання слідчого «чи вимовлена мова тими ж особами, зразки яких представлені?» відповів висновком про неможливість вирішення питання по суті, мотивувавши це непорівняльністю експериментальних зразків і спірної фонограми. На спірній фонограмі мова винуватим відтворювалася в стані

алкогольного сп'яніння, а в представлених зразках мова відтворювалася в нормальному стані. Зрозуміло, що примушувати людину вживати алкоголь перед одержанням зразків для порівняльного дослідження протизаконно, однак дана проблема, може бути вирішена (хоча б частково) при дотриманні наступних рекомендацій:

- у випадку затримання особи, яка вчинила злочин у стані алкогольного сп'яніння, по «старячих» слідах відразу після вчинення злочину або протягом незначного проміжку часу, одержання зразків для порівняльного фonoскопичного дослідження необхідно робити по можливості негайно.

- якщо після вчинення злочину пройшов значний проміжок часу, то при одержанні від підозрюваного зразків необхідно враховувати який вплив алкоголь здійснює на організм даної людини (гальмуючий або збуджуючий). Відповідно до цієї умови необхідно в процесі одержання зразків, використовуючи припустимі психологічні прийоми, добитися подібного емоційно-психологічного стану особи. У процесі одержання зразків голосу й мови в зазначених умовах повинен обов'язково брати участь фахівець-психолог. Природно, що застосовані тактико-психологічні прийоми повинні бути допустимими й не можуть принижувати честі й гідності особи.

Крім експериментальних зразків як матеріал для порівняльного дослідження можуть бути представлені умовно вільні зразки - аудіозаписів бесід, де підозрюваного в ході розмови змушують виголошувати певні слова й обороти мови. Такі записи можна робити при проведенні слідчих дій. Якщо в процесі обшуку за місцем проживання підозрюваного будуть виявлені аматорські аудіозаписи розмов підозрюваного, вони можуть бути використані для проведення експертизи як вільні зразки.

Експерта бажано повідомити про всі відомі обставини виготовлення спірної фонограми, а також, коли проводився експериментальний запис, яке обладнання для цього використовувалося, його технічний стан, вид електроживлення звукозаписного обладнання тощо.

На вирішення ідентифікаційної фonoскопичної експертизи ставляться питання:

- чи належить зафіксована на фонограмі мова певній особі (особам)?
- які фрагменти звукозапису яким особам належать?
- чи виготовлена дана фонограма на представленому звукозаписному апараті?
- чи відтворювалася вона раніше на представленому апараті?
- на якому із представлених магнітофонів записувалася або відтворювалася дана фонограма [10]?

На жаль, судово-слідча практика свідчить, що як діагностичні так й ідентифікаційні фonoскопичні дослідження для виявлення пошукових характеристик особи, яка зробила повідомлення, або її безпосереднє встановлення по даній категорії справ призначалися дуже рідко.

У випадках, коли отримане письмове повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності, яке зроблене від руки, то може виникнути необхідність у проведенні почеркознавчої експертизи.

Шляхом почеркознавчого дослідження можуть бути отримані відповіді на наступні питання:

- однією або різними (скількима) особами виконані досліджувані тексти?
- чи однією особою виконані написи в декількох текстах?
- чи не є виконавцем представленого на дослідження тексту конкретна особа?
- чи не виконаний запис лівою рукою (при звичному виконанні правою рукою)?
- чи не виконаний досліджуваний текст незвичайним знаряддям письма або в незвичайних умовах?

Дослідження вчених - криміналістів показують, що дві третини анонімних листів написані змішаним почерком. Тому, щоб успішно провести ідентифікаційну експертизу, необхідно мати певний обсяг порівняльного матеріалу — вільних, експериментальних (виконаних під диктування й переписаних) і умовно-вільних зразків почерку. Необхідний зв'язаний текст певного обсягу й спрямованості. Експерту обов'язково представляються оригінали текстів.

Знаючи місце можливого проживання, роботи аноніма, маючи пошукову таблицю з даними стійких ознак елементів почерку й іншу інформацію, оперативний працівник зможе шукати виконавця повідомлення, звіряючи його почерк із рукописними матеріалами в організаціях, установах, місцях знаходження різних письмових матеріалів (квитанцій, заяв), заповнюваних мешканцями визначеного району і т.д. *Так, наприклад, був отриманий анонімний лист із погрозою вибуху АЕС, якщо не буде виплачена зарплата за 3 місяця. У ході комплексного дослідження документа було встановлено, що автор анонімного листа має відношення до об'єкта атомної промисловості, є чоловіком середнього віку з IV групою крові, освітою у межах середньої, рідна мова - російська. Підтвердилося, що на АЕС затримували виплату зарплати, що обурило робітників та службовців, а також місцеве населення. У процесі розшуку проглядалися почеркові масиви на АЕС, в адміністрації міста, у відділеннях зв'язку, перевірялися чоловіки з IV групою крові, що проживають у місті, психічнохворі. Переглядаючи особистих справ у райвійськкоматі дозволив виявити подібність почерку аноніма з почерком В., працівника АЕС.*

Якщо повідомлення надходить в письмовій формі, також може виникнути необхідність у проведенні авторознавчої експертизи. При проведенні авторознавчого дослідження можна визначити вік, стать, освіту, професію, національність, місце проживання й інші характеристики особи.

Необхідність у призначенні вибухотехнічної експертизи виникає у випадках, коли завідомо неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності супроводжуються виготовленням і закладкою на об'єкт погрози муляжу вибухового пристрою. Для проведення дослідження експерту представляється предмет, виявлений при огляді, у тому виді, у якому він був вилучений. Перед експертом ставляться наступні питання:

- чи є представлений предмет вибуховим пристроєм або засобом, що його імітує?
- чи є представлена речовина (суміш речовин) вибуховою або засобом, що імітує вибухову речовину?
- чи є представлений об'єкт засобом вибуху (ініціювання)?
- чи є представлені на дослідження об'єкти залишками (деталлями або вузлами) вибухового пристрою або предмета, що його імітує?
- чи володіла особа, що виготовила предмет, що імітує вибуховий пристрій, спеціальними знаннями й навичками у відповідних галузях; якщо так, то якими саме й у якому обсязі?

Судово-психіатрична експертиза при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності призначається при наявності сумнівів у психічному здоров'ї підозрюваного (обвинувачуваного). Проведенням психіатричної експертизи може бути встановлено:

- чи страждала особа в період вчинення правопорушення будь-яким психічним захворюванням, чи проявлявся у неї тимчасовий розлад психічної діяльності;
- чи страждає особа на сьогоднішній день будь-яким психічним захворюванням;
- чи може особа усвідомлювати свої дії і керувати ними, тобто чи слід її вважати осудною;
- якщо особа страждає нині психічною хворобою, то яких заходів медичного характеру вона потребує (лікування на загальних підставах, примусове лікування в психіатричній лікарні за місцем проживання, примусове лікування в психіатричній лікарні спеціального типу чи системи);
- якщо у особи є відхилення психіки, чи не позбавляють вони її здатності усвідомлювати свої дії і керувати ними;
- чи страждає особа хронічним алкоголізмом, чи не потребує вона з цього приводу примусового лікування (чи немає протипоказань для такого лікування).

У випадках, коли обвинувачуванним є неповнолітній і у слідчого виникають сумніви щодо того, чи міг він повністю усвідомлювати значення своїх дій і керувати ними (при відсутності хронічного психічного розладу, тимчасового психічного розладу, слабоумства або іншого хворобливого стану психіки) внаслідок відставання в психічному розвитку, необхідне призначення судово-психологічної експертизи. На ймовірність відставання

неповнолітнього в психічному розвитку можуть вказувати наступні обставини: дані про його педагогічну занедбаність, легковажне відношення до своїх протиправних дій; нерозмірність між об'єктивним змістом поведінки неповнолітнього й переслідуваними цілями; показання свідків, які вказують на помітну відмінність неповнолітнього від основного кола його однолітків; неадекватність оцінки самим неповнолітнім своїх протиправних дій, відсутність усвідомлення їм протиправності або суспільної небезпеки своєї поведінки (вчинку).

На вирішення судово-психологічної експертизи можуть бути поставлені наступні питання:

- чи є у неповнолітнього ознаки непов'язаного із психічними захворюваннями (розладами) відставання у психічному розвитку або інших аномалій психічного розвитку, якщо є, то в чому вони виражаються?
- чи спроможний неповнолітній, враховуючи особливості його психічного розвитку, повністю усвідомлювати значення своїх протиправних дій?
- якою мірою неповнолітній спроможний, враховуючи особливості його психічного розвитку, керувати своїми діями?

ВИСНОВКИ

Таким чином роз'яснив особливості організації та тактики розслідування завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян знищення чи пошкодження об'єктів власності можливо зробити наступні висновки.

Кількість завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці майже щороку зростає і тенденції щодо кардинального зменшення таких повідомлень не простежується.

Кількість завідомо неправдивого повідомлення про загрозу громадській безпеці не є однаковою у різних регіонах України. Рівень зареєстрованих злочинів знижується з південного сходу до заходу України (за винятком Львівської області), що зумовлено соціально-демографічними, історичними та економічними особливостями цих регіонів, концентрацією населення у великих містах та іншими місцевими умовами.

Найчастіше завідомо неправдиві повідомлення надходять стосовно мінування навчальних закладів, державних установ, житлових будинків та вокзалів. Серед навчальних закладів більшість таких повідомлень припадає на загальні шкільні заклади;

У більшості випадків завідомо неправдиві повідомлення про загрозу громадській безпеці надходять навесні та восени. У зимові та літні місяці активність осіб, які здійснюють вчинення цього злочину, знижується за рахунок різдвяних свят, канікул та відпусток.

Низький рівень розкриття завідомо неправдивих повідомлень про загрозу громадській безпеці органами внутрішніх справ зумовлений насамперед відсутністю в чергових частинах міськрайвідділів міліції відповідної звукозаписуючої апаратури, несвоєчасністю реагування чергових на такі повідомлення, а також тим, що третина анонімних повідомлень спочатку надходить до керівників навчальних закладів, установ і організацій, а вже від них, протягом певного часу, безпосередньо до міліції.

Аналіз кримінальних справ та матеріалів про відмову у порушенні кримінальних справ свідчить, що практичні працівники підрозділів міліції не завжди вірно кваліфікують дії винної особи; при наявності складу злочину та при невідомості "аноніма" органи внутрішніх справ відмовляють у порушенні кримінальних справ, що свідчить про високий рівень штучної латентності завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Безпосередньому огляду місця події при розслідуванні завідомо неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності передують організаційна діяльність оперативного чергового органу внутрішніх справ, до якого надійшло таке повідомлення та начальника ОВС або відповідального від керівництва (він же керівник слідчо-оперативної групи).

Необхідно проводити наступні види оглядів: огляд місця, що було

об'єктом загрози знищення чи пошкодження; огляд місця, звідкіля надійшло неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. Основними способами огляду місця вчинення розглядаемого злочину є ексцентричний (від центру до периферії) і концентричний (від периферії до центру).

З метою виявлення, фіксації й використання в процесі розслідування слідів злочину, організації й пошуку злочинця по «гарячих слідах», висунування версій про можливі шляхи підходу й відходу злочинця: фахівець у ході огляду місця події або безпосередньо після його завершення, здійснює попереднє дослідження слідів злочину, оперативний працівник встановлює й опитує громадян, які працюють або мешкають (якщо повідомлення надійшло з телефону автомату) поряд із місцем, де розташований таксофон чи інший телефонний апарат.

Допити потерпілих і свідків є першочерговими слідчими діями при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності; предметом допитів потерпілих і свідків є будь які обставини, що належать встановленню по справі; при допиті потерпілих і свідків слідчий спрямовує свої зусилля на отримання даних, що характеризують подію злочину, встановлення прикмет злочинця та інших важливих для справи обставин; отримання від потерпілих і свідків достовірної інформації залежить від правильно обраної тактики проведення цих слідчих дій.

Затриманню та допиту підозрюваних осіб передують їх виявлення, тобто збір відомостей, що вказують на те, що дана конкретна особа могла вчинити даний злочин. Затримання та допит підозрюваних осіб є першочерговими процесуальними слідчими діями при розслідуванні неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

Затримання та допит підозрюваних осіб при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є тактичною операцією, яка надає можливість слідчому провести комплекс слідчих дій з метою збирання даних, що мають доказове значення по справі.

Тактичні особливості допиту обвинувачуваного при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності залежать від слідчої ситуації по справі, а також від слідчої ситуації, яка складається під час самого допиту, тобто чи є вона за своїм характером конфліктною або безконфліктною. До тактичних прийомів, які потрібно використовувати, відносяться: деталізація обставин вчинення злочину; збудження асоціативних зв'язків і актуалізація забутого; пред'явлення усіх відразу або пред'явлення спочатку найбільш вагомого доказу; переконання допитуваного у необхідності дачі показань.

Типовою слідчою дією при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності є впізнання злочинця за голосом (мовою); коли неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження

об'єктів власності прочеано на телефоні, обладнаний звукозаписною апаратурою, здійснюється впізнання людини за голосом (мовою) за їх фонограмою, впізнання за голосом проводиться з дотриманням тих же умов, що й впізнання за ознаками зовнішності з урахуванням ряду специфічних моментів, як правило, аудіо запис телефонної розмови є основним доказом у кримінальній справі про неправдиві повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.

При розслідуванні неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності найчастіше призначаються трасологічні, фоноскопічні й почеркознавчі експертизи. Не виключається, також, призначення авторознавчих, вибухотехнічних й інших видів експертиз. Результати проведення зазначених експертиз мають доказове значення для розслідування. Ідентифікаційні експертизи підтверджують або спростовують винність конкретної особи у вчиненні злочину, а діагностичні експертизи дозволяють звужити коло підозрюваних, висунути обґрунтовані версії й спрямувати розслідування по вірному шляху.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Галяшина Е.И. Организация производства судебных фоноскопических экспертиз в ЭКП ОВД России / Е.И. Галяшина, В.О. Хуртилов // Роль и значение деятельности Р.С. Белкина в становлении современной криминалистики: мат-лы Международной научной конференции (к 80-летию со дня рождения Р.С. Белкина). - М., 2002. - С.324-327.
2. Бахин В. П. Криминальные взрывы (понятие, характеристика, анализ, технология расследования): учеб. пособие / В.П. Бахин, М.А. Михайлов. - Алматы, 2001. - 245с.
3. Біленчук П.Д. Судові експертизи в цивільному, арбітражному і кримінальному процесі: довідник / П.Д. Біленчук, М.Н. Курко, С.М. Стахівський. - Київ: В&В, 1998. - 52 с.
4. В военном институте химзащиты найден муляж "взрывного устройства" - <http://news.sarbc.ru/main/news/03/03/2003/30280.html> 03.03.2008.
5. Гинзбург А.Я. Оpozнание в следственной, оперативно-розыскной и экспертной практике: учеб.- практ. пособие / А.Я. Гинзбург. - М., Юрид. лит., 1996. - 65с., с. 42-43].
6. Емельянов В.П. Ответственность за ложное сообщение об акте терроризма в России и Украине: сравнительный анализ / В.П. Емельянов // Российская юстиция. — 2000. — №1. — С.47-56.
7. Єдиний державний реєстр судових рішень України. [http // www.court.gov.ua](http://www.court.gov.ua).
8. Кириченко О.В. Історичні аспекти відповідальності за завідомо неправдиве повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / О.В. Кириченко // Тези доповідей науково-теоретичної конференції "Теорія та практика застосування чинного кримінального і кримінально-процесуального законодавства у сучасних умовах".— Ч.1.— К.: НАВСУ, 2002.- С.92-93.
9. Косарев В.Н. О тактике предъявления для опознания по голосу / В.Н. Косарев, А.Б. Назаров // Современные проблемы криминалистики: межвуз. сб. научн. тр. / Под общ. ред. Б.П. Смагоринского. - Волгоград, 1999. - С. 60 - 69.
10. Коробеев А.И. Экспертиза психологических состояний несовершеннолетних правонарушителей / А.И. Коробеев, Р.И. Михеев // Применение экспертизы и других форм специальных познаний в советском судопроизводстве: межвуз. сб. научн. тр. - Свердловск: Свердловский юрид. ин-т, 1984. - С.45-51.
11. Лога В. М. Огляд місця події при розслідуванні неправдивого повідомлення про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В.М. Лога // Криміналістичне забезпечення розслідування та розкриття злочинів. -2010. - С.89-94.

12. Лога В. М. Особенности предъявления для опознания по голосу при расследовании неправдивого сообщения об угрозе безопасности граждан, уничтожения или повреждения объектов собственности / Актуальные проблемы права и государства в XXI веке: материалы II Международной научно-практической конференции, г. Уфа, 28-29 апреля 2010 года. в 7 ч. Ч. 6 / под общ. ред. Ф. Б. Мухаметшина. □ Уфа: УЮП МВД РФ, 2010. Ч.С. 116-118.
13. Пашина А.Х. Оpozнание личности по голосу на основе его нормального и инвертированного во времени звучания / А.Х. Пашина, В.П. Морозов // Психологический журнал. — М., 1990. № 3. - С. 70-78.
14. Плетенець В.М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності / В.М. Плетенець // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць. - 2008. - № 4 (40). — С. 341-350.
15. Тишин Д. В. Криміналістическая характеристика и особенности расследования заведомо ложного сообщения об акте терроризма: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Д. В. Тишин. - М.: РГБ[Электронный ресурс], 2003. - 224с.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. Типові слідчі ситуації, версії та планування розслідування завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	4
РОЗДІЛ 2. Особливості порушення кримінальної справи при виявленні злочинів, пов'язаних неправдивим повідомленням про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	9
РОЗДІЛ 3. Особливості тактики проведення окремих слідчих дій і використання спеціальних знань при розслідуванні завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності.....	15
ВИСНОВКИ.....	37
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	40